

1. Bölüm

Kar, ağzı dili bağlı ovayı dört bir yandan kuşattı. Kentin gül bahçelerinde, unutkan güz goncaları buz bağladı. Toprağın bağrında lâle, siklâmen, süsen, sümbül soğanları üşüdü. Bakırcılar çarşısında kazanların kızıl böğrüne çekiçler inip kalktıkça, ürkek sevinçlerin türküsü uçuşan karlarla birlikte soğuk sise karışıyordu. Beyler azametle ağır kara kaşlarının altından bıyıklar burmada, vezirler rüşvet almakta, kullar kölelikleri belli olsun diye yüzlerinden damgalanmaktaydı. Kâlâ dizdarları derin hendekler üzerindeki köprüleri haraca kesmekte, karanlık sokaklarda yeni yetme kızlar, oğlanlar satılırken; ağır bileklikleri nakışlı, tunç başlıklı zaptiyelerin kırbaç sesleri, esir pazarında yankılanmaktaydı. Sur kulelerinden sarkıtılan kesik başlar, parlak gözlerinin donmuş yaşlarıyla üç gündür karda tipide dikenli gürzlerin ağırlığıyla salınıp duruyordu. Kafeslerin arkasında, kadınlarla çocuklar, korkunun kuyusunda titreyerek bekliyorlardı. Birkaç gün öncesine kadar şeyhlerin el verip hırka giydirdiği, münkir imamların büyü çözüp bozduğu, tekkelerde dervişlerin pir aşkına döndüğü kentte, alimler de ikiye bölünmüştü. Kimileri Gazali'nin yolundaki şairin peşinde, *“Felsefe insanı yarıltır, akıl aldanır; onunçün nefsin pişinden gider, gerçeğe*

iman ile varılır.” diyerek boyunlarındaki davulu güm güm inletmekte iken, kimileri, ki bunlar azdı, sesleri duyulmazdı amma bilinirlerdi, *“Akıl ademin güneşidir.”* demektedirler. Bunun için alimler bölündükçe tekkeler, zaviyeler günbegün artmaktaydı.

Keykubat zamanından duyuldu ki Muhittin Arabî, Sadrettin Ferganî ve de ta Belh şehrinden Bahattin Veled, sultan buyruğuyla kente çağrılmakta. O günden bu yana sülük için, halvet, çile, keçe külah, sikke giyip tekbir ile derviş yetiştiren dede, sürüp gelmekte. Elleri çerağlı bevvaplar, yağın kara bakmaksızın kûfi bezemeli taç kapılarda nöbet beklemekte. Pusudaki mezar kuleleri sivri tepelerindeki oyuk gözleriyle kenti gözlemede. Rindler, geceleri gizlice aşk ile sarhoş olup beyit düzmekte, meyhanelerde afyon çekilmekte, yeraltı alemlerinden dümbelek sesleri gelmekte. Zindanlarda, mahpusluğu uykuya yatıran mahkumlar, yıkık bekar odalarında yoksulluğun denizinde batıp batıp çıkmaktayken, tasalı kadılar damalı rahlelerde “alınız veriniz” diye at sürüp, fil vererek oyun kurmakta...

Kentte günlerden beri, alttan alta kabaran homurtular öfkeye dönüşüyordu. Kubbeleri mozaik bezemeli camilerde, tuğla duvarları firuze, mavi, beyaz çinilerle süslü köşklere, ahşap payandalarına paçalı, takkalı, halkalı güvercinler dizilip duran güvercinliklerde, meydanlarda, makamlarda olan biten sorgulanıp yargılanıyordu. Şair neden kızı Kimya’yı vermişti Tebrizli’ye? Bir hile miydi, yoksa essah mı? Oğlu Çelebi’nin bunca hiddetinin aslı ne? Kuşağında güneş taşımak da neyin nesi? Ayın değirmisini yastık yapıp yatmalar,

servilerin ayağa kalkması... Çelebi ile yandaşları elbette haklı. Bu iş, işe benzer değil. *“Düşman üzerime köpeğin salar / Isırır köpek ayağımı / Çok acılar çekerim çok / Köpek değilim onu ısıramam / Isırırım dudağımı”** demiş dün gece. Öz oğlunu düşman mı bellemekte? Artık cümle aleme ayandı ki, Tebrizli konuğu ile kırk gün kırk gecedir mutrip hücrelerinde cuşa gelüp art arda beyitler düzmekteydi. Artık gönlündeki her şeyi döküp saçıyor; gökleri bir mendil gibi düren, güneşi bir kandil gibi asan sevgilisinin aşkıyla alemleri kendi alemlerine çağırıyordu. Üstelik ısrarla, üstelik inatla, üstelik korkusuzca... İnsanları, testileri, kapları kırmaya çağırıyor, testiler, kaplar kırılınca suların kendiliğinden bir yol bulup akıp gideceğini söylüyordu. Ona sarhoş diyorlardı. O, *“Gerçi sarhoşum; amma doğru laf etmekteyim, erkekçe konuşmaktayım.”* diye karşılık veriyordu. *“Ben güneşe kulum; amma hürriyeti kulluğa taş çatlasa satmam.”* diyordu. Haydi bunlar neyse. Artık iş çıkırından çıkmıştı. *“Tekmil minareler bir gün yıkılmayacaksa / İman küfür olmayacaksa bir gün / Küfür imanın yerine geçmeyecekse / Bir daha ne dünyamıza lâıyk adam gelir / Ne de yol yordam bulunur.”* diyordu. Öfkeli sultanın korkusu, dağları beklemekteydi. Büyücü imamlar çoktan sırta kadem basmış, başıbozuklar çekip gitmiş, çömezlerin ödü kopmuştu çoktan. Çocuklar evlere kapatıldığından artık taşlanmaktan korkmayan deliler, kentin sokaklarında Tebrizli’ye dua ede ede dilenir olmuşlardı. Ama müritleri, muhipleri direniyor, mürşitlerinin eteği ucunda bekliyorlardı. Ve kan akıtmak gerekti, kan! Aleme nizam vermek için ve dahi nizamı daim kılmak için. Beyitlerin hücre

* Mevlana

duvarlarını aşır dudaktan dudağa, ağızdan ağza geçmemesi için bunda zaruret vardı. Zor oyunu bozacaktı. Tebrizli tiz vakitte devesine binip gitmeli, şair yeniden kuyumcular çarşısında Selahattin Zerkubi'nin altını titreten çekicinin tınısında tennuresinin eteklerini savurta savurta dönmeliydi. Salahattin'se, artık altının tınısı ona yetmez, diyordu. O, artık meydanlara sığar mı ki? Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım, diyen birini o eski meydanda tutmak kolay mıydı? Benim tekkem alem, medresem dünya benim, diyen birini hangi meydana, hangi çarşıya sığdıracaklardı?

Sonunda ferman geldi ulaştı. Tebrizli'ye yol görünmüştü. Buyruk kesindi: *"İlk cemreyle birlikte yola düzüle ve dahi geri dönmeye."* Tipinin azgınlığından belliydi ki, cemre ha bugün ha yarın düşecektir, havaya, suya, toprağa. Hele bir kervan yola düzüle, sonrası Sultan'ın bileceği şeydi.

İşte kent, şimdi bu korkulu, tehlikeli kışın geçip gitmesini bekliyordu. Beyler korkutup ürküterek, zadegân buyurarak, eşkin atlı sipahiler, aman vermez zaptiyeler sabırsızlıkla bekliyorlardı. Beyaz, soğuk, sessiz kar, işte bu karanlık korkuların tuzağındaki soğuk kente kah tipiyle kah boranla mızrak mızrak yağıyordu. Ölmelere öldürmelere, kesmelere asmalara hazır bekliyor gürz, pala, kılıç... Gök mermer şadırvanda, sular buz tutmuş, zikir tepsileri ters çevrilmiş, şamdanlarda mumlar eriyip bitmiş, gülabdanlar tarümar olup, ney, kudüm, rebab susmuştu. Ne çalgı ne mutrip ne taksim ne devrikebir ne peşrev... Sarayların, türbelerin medreselerin şairi, yeşil sikkesinin altındaki söbü gözlerini, kızıl hırkasının yenlerinden uzanan solgun zayıf ellerine dikmiş bekliyordu.

Moğol kırıp geçerken, beyler beylik seçerken, hak hukuk güçlünün elinde hüküm yürütürken, güçsüzler bir başlarına uçlara, bozkırı çevreleyen dağların ardına sığındılar. Dillerinde çiçeklenen Türkçe ile uçlara yürüyen Türkmenlerin, gönüllerinde Şaman'ı, Mani'yi, Hristiyan'ı, Musevi'yi birbirine eş tutan aşkla dağlarda, ovalarda, yaylalarda yurt tutar oldular. Bunlardan türedi Türkmen dedeleri Barak Baba, Sarı Saltuk, Taptuk Emre...

*"Bu dünyada bir nesneye / Yanar içim göğnür özüm / Yiğit iken ölenlere / Gök ekini biçmiş gibi."** Baba İshak derler bir Türkmen dedesi, Acemi, Arabı, Türkmen erlerine, Farisî'yi Türkmen dillerine üstün tutup aktöreyi toz eden Keyhüsrev'e baş kaldırıptı. Türkmen erleri toplana toplana Sultan ordusu üzerine yürüyüp geldiler. Erlik bilekte değil, yürekteydi. Er meydanında yürek, çarmıha gerildi. Baba İshak'ın kellesi nice yiğitlerle birlikte alındı. Gün güne, gece geceye bindi. Cemre düşende toprak buğulanır oldu, dere tepe yeşerip süslendi. Dallar çiçeğe durdu, kuru dikende gül bitti, kuşlar pervaz urup uçtu. Amma miskin adem oğlanları, ak keçelesini dürüp komadılar öte yana. Akşam olup geceye varılınca, ocaklara akmeşeler sürülmekteydi hâlâ. Kerpiç duvarla çevrili tekke avlusunun kil tabanlı derviş odalarında, kızıl toprak testilerde pınar suları hâlâ ılımiyordu. Hasılı, Babil'den bu yana gözlemlenen dokuz kat felek çarkın döndürüp; ömür, bir göz yumup açmış gibi geçip giderdi. Meğer ki abıhayat içmiş Hızır ya da ilyas ola. Ol erenler de yılda bir kez gövdeye konuk canları vücut bulur, yüz yüze gelirdi. Bu nedenle Taptuk'un kapısında eğri odun getirmeden, kırk sene hizmet

* Yunus Emre

eden ol dervişle birlikte, keşkek döğen ak keçe urbalı tiftik çoraplı çömezler, bir yandan da dervişlerin deyişlerine kulak vermekteydiler. Birden kıl düşse işitilir sessizlik oldu. Yunus toprağa diz çöküp oturmuştu. Neden sonra dili çözül-
dü, avazı göğse yükseldi: *“Beni bende demen, bende değilem / Bir ben vardır bende, benden içerü. / Şeriat tarikat yoldur varana / Hakikat, marifet andan içerü.”*

Ötekiler ellerindeki tokmakları bıraktılar. Diz çöküp Yunus’un çevresinde halka oldular... Süt beyaz sessizlik, söz Yunus’un dilinden serilip açıldıkça ebemkuşağınca renklen-
di, canlandı, sestem söze, sözden duyuşa, düşünceye bür-ründü. Böylece bir zaman, Yunus dedi, onlar belledi. Gün kavuştu. Avluya ak bir akşam iner oldu. Dervişler odalarına çekildiler, kandillerin alevi ile birer birer aydınlandı hücreler. Sonra bir ağızdan ilahiye durdular. Akşam yakarışı başlamıştı. *“Şol cennetin ırmakları / Akar Allah deyu deyu / Çıkmiş İslâm bülbülleri / Öter Allah deyu deyu”* Ak karanlı-
ğın içinde bir başına oturmakta olan derviş iki elini bağrına çapraz koyup geri geri yürüdü, odasına girdi. Ama söz, ok olup çıkmıştı bir kez yayından. Söz işin başıydı. *“Kişi bile söz demini / Demeye sözün kemini / Bu cihan cehennemini/ Sekiz uçmağ ede bir söz”* diyen o değil miydi? Dervişler odalarında, birbiri ardınca dile geldiler. Sesleri ay ışığında tavus mavisine batmış avluya doldu. İptida ak sakalı göğsün döğeri, gök gözleri yere ağız pirifâni söz aldı: *“Teferrüç eyleyü vardım sabahın sinleri gördüm / Karışmış kara toprağa şu nazik tenleri gördüm”* Yunus, kendi dizesini tanıdı, gönlü şad oldu, hücrelerinde hu dedi. Öte yakadan bir başka hücre ışıdı, ol derviş dile geldi: *“Yalancı dünyaya konup göçenler /*

Ne söylerler ne bir haber verirler / Üzerinde türlü otlar bitenler / Ne söylerler ne bir haber verirler"

Cümle dervişler sıradan Yunus'un diliyle bir bir sırlarını söyler oldular.

Söz sırası, geldi Yunus'a dayandı. İlk kez bir başka deyişle durdu derviş. Bu bir isyandı: *"Neyledim nettim sana ey padişah / Geçmedi mi intikamın?"*

Bu haykırıyla tek mil tek kede miskinler, odalarında dervişler, hücrelerinde müritler, gökte ay tutuldu. Sabah olup gün ağarınca gördüler ki, Derviş Yunus abasını, asasını alıp çıkıp gitmiştir. Kandili kararmış, destisi kırılıp suyu boşalmış, ocağı sönmüştür. Dediler ki gayri bundan böyle onun avazı arşılâdan gelir. O değil miydi *"Dağlar ile daşlar ile çağırayım mevlam seni"* diyen, değil mi ki, *"Canlar canını buldum / Bu canım yağma olsun"* demişti ve dahi dün gece, *"Ver elini dosta gidelim gönül"* demişti. Besbelli assı ziyandan çoktan geçmişti.

Zaman felekten geldi geçti, yedi mezar, dokuz makam Yunus diye anılır oldu. Yetmiş iki millete kul olan Yunus'un dili insanların özlemiyle buluştu. Ne vakit güç, güçlünün elinde zulme dönüşse, insanoğlu insanlığını unutup barbarlaşsa bozkırın insanını kendi ruhuyla buluşturan Yunus'un sesi dile geldi. Ve de gün geldi bu ses, mavi gözlü ak ayaklı Ege'nin seslere tutkun bir çocuğunun dilinde, Cumhuriyet'in çok sesli sesi oldu. Uygarlıklar beşiği Anadolu'dan bir sabah selamı gibi yankılandı durdu.